

A szocialista hazafiságra nevelés néhány időszerű kérdése az általános iskola alsó tagozatában

Sokat vitatott, tárgyalt, újból és újból megvizsgált, többször központba állított probléma a szocialista hazafiságra nevelés. Ma különösen időszerűvé teszi a hazafias nevelés kérdéseivel való foglalkozást szocialista társadalmunk életének egyre magasabb szint felé tartó belső rendeződése, az alkotó marxizmus talaján kibontakozó ideológiai, eszmei tevékenység és az a nemzetközi helyzet, amelynek alapvető tendenciái nem hagyhatják érintetlenül a szocialista hazafiságra nevelő munkánkat.

Lényegében a felszabadulás adott lehetőséget arra, hogy a szocialista hazafiság fogalmából kiiktassuk a retrográd tartalmat.

A hazafias nevelés fogalmi tisztázódását, a Horthy-korszak súlyos hagyatékának eszmei megsemmisítését hátráltatta, zavarta az 1950 körüli évek dogmatizmusa is. Ekkor olyan szemléleti elemek vegyültek a szocialista hazafiság értelmezésébe és a hazafias nevelés konkrét, gyakorlati megvalósításába, amelyek a szocialista hazafiságra nevelés hatékonyságát, őszinte meggyőződésé válását is késettették. Ezek közül az alapvetőket meg kell említenem azzal a céllal, hogy egyszer s mindenkorra szakítsunk velük és az alkotó marxizmus talaján kibontakozó ideológiai atmoszférában helyesen értelmezhes-
sük és helyesen valósíthassuk meg a szocialista hazafiságra nevelést.

Az egyik tényező az volt, hogy a szocialista hazafias nevelés fogalmának egésze helyett sokszor csak részeket emeltek ki úgy, hogy egyes részek túlhangsúlyozása csorbította a szocialista hazafiság értelmezésének a hitelét. Ennek következménye lett aztán az a tény, hogy az internacionalizmusra és hazánk jelenére, múltjára, földjére, népére, ezek szeretetére való nevelés elszakadt egymástól, egyszer az egyik, máskor a másik lett uralkodóvá. Nem szabad nevelőmunkánkban szem előtt tévesztetni a szocialista hazafiság tartalmi elemeinek organikus egységét, s azt az igényt, hogy gyermekeink életkori sajátosságait, értelmi fejlettségét figyelembe véve a hazafias nevelés fogalma egészének szemléletét sugározza nevelő tevékenységünk. Általános iskoláink alsó tagozatos tan-
könyveinek a szerkezete lehetőséget ad arra, hogy a 6–10 éves korúaknak is a megfelelő szinten sugározzuk a szocialista hazafiság egészének a szemléletét. Csak a harmadik osztályos meséket említem. Nyilvánvaló, hogy túlsúlyban szerepelnek a magyar népmesék, hiszen a 8 éves gyermekek életkori sajátosságaiuknál fogva elsősorban a közvetlen környezetükben élő nép, saját népük jelene és múltja iránt érdeklődnek alapvetően. De már vonzza őket, érdeklődésüket felkelti más népek jelene és múltja is. Ezért szerepel a mesék között orosz és kínai népmese is. A magyar és külföldi népmesék azt a gondolatot sugározzák a gyermekeknek, hogy *a szegénynek mindenhol nehéz volt a sorsa, küzdenie és harcolnia kellett az elviselhető életért, a gazdagok pedig mindenhol kapzsiknak, haszonlesőknek, sokszor könyörtelenül emberteleneknek bizonyultak.* Ez már a mesék sugallta szocialista hazafiság egészének jegye a gyermekek szemléletében.

A másik tényező, amelyik a szocialista hazafiság helyes értelmezését zavarta, az a szemlélet volt, amelyik népünk múltjában a forradalmi csúcspontokat úgy emelte ki, hogy a nem forradalmiakat, de a haladást szolgáló demokratikus törekvéseket mellőzte ahelyett, hogy differenciált marxista értékelést adta volna. Ez a szemléleti hagyaték még ma is bizonytalankodóvá teszi nevelőink egy részét múltunk bemutatásakor. Ezért van ma is az, hogy nevelőink tartózkodással, szinte hangfogóval szólnak Mátyás királyról a mondák feldolgozása idején, 1848. március 15-ről a különböző ver-
sek, elbeszélések elemzése során, nem merik egyértelmű határozottsággal tanulóikkal

megszerettetni Móra Ferencet, Benedek Eleket. Pedig a haladó nemzeti, hagyományok iránti lelkesedés felkeltésével nem a forradalmi hagyományok tompítása jár együtt, hanem éppen a forradalmi nemzeti múlt eseményeinek méltó és szükséges felragyogtatása!

A harmadik tényező, amit okulásul hangsúlyoznunk kell: csak a szocialista hazafiságra nevelés célját, tartalmát hangoztatták és a pedagógus szerepét, fontosságát, s ezzel a pedagógus és a nevelési cél úgy került a középpontba, hogy a nevelés folyamatában nem kapott elégséges, megfelelő, sőt kötelező helyet a gyermek a maga életkori sajátosságaival, érzelmi fejlettségével, érzelmi világa jellegzetességeivel, gondolkodásával, érdeklődésének jegyeivel. Csak a cél volt a lényeges és a pedagógus, aki a célt kitűzi, de kimaradt a gyermekhez igazodás alapvető követelménye. Ezért tanult olyat a gyermek, amit nem értett, érzelmeket kívántak tőle ott is, ahol ennek alapja, feltétele nem lehetett. Nem meggyőződés lett a nevelés eredménye, hanem a gyermek bensőjébe beágyazódni képtelen ismeret!

A szocialista hazafiságra való hatékony nevelést gátolta, s még olykor-olykor ma is akadályozza az átpolitizálás vulgáris értelmezése. Azt a helyes elvet, hogy az iskolában a nevelésnek alapvetően az oktatott anyag belső tartalmából, logikájából, gondolati gazdagságából kell fakadnia, eltorzította az átpolitizálás veszedelme. Ennek lett a következménye az a nevelői gyakorlat, amelyik minden anyag rész tárgyalásakor — függetlenül annak igazi eszmeiségétől, sőt azt sokszor meghamisítva — ugyanahhoz a politikai, társadalmi konzekvenciához jutott el, így a végső megállapítás mindig ismétlésnek hatott, monotonná, megszokottá, unalmassá vált, s nem lett hatása akkor sem, amikor pedig igazán formáló erővé lehetett és kellett volna válnia.

A vulgarizálásnak még ma is gyakran tanúi lehetünk. Petőfi *A Tisza* című költeménye tárgyalásakor még most is több nevelő a zúgva-böggve gátat törő Tiszában a nép erejéről, láncot, gátat törő hatalmáról beszél tanítványainak. Ez a „belemagyarázás” ellenkezik Petőfi költői látásmódjával, szemléletével. Petőfi nyíltan, félreérthetetlen határozottsággal fejezi ki gondolatait, a sejtetés, a többértelműség távol áll tőle. Ebben a költeményben nincs másról szó, csak a Tiszáról, az Alföld hol csendesen hömpölygő, hol örülteként vágató, gátat törő folyójáról. Ebben a költeményben — az elején és a végén — a kontraszt: az anya és az örült képét idéző Tisza költői megjelenítését kell a tanulókkal megértetni. Nagyon gyakori az *Anyám tyúkjá* vulgáris értelmezése is. Többen ebben a költeményben Petőfi családja szegénységének világgá kiáltása gondolatát vélik felfedezni, és még mindig arról beszélnek a vers tárgyalásakor az alsó tagozatban, hogy Petőfi édesanyjának csak egyetlen tyúkjá volt, azért élt ez a szárnyas olyan nagy becsben, azért tartózkodhatott a lakásban. Még Zolnay Vilmos nem is olyan régen megjelent *Miért szép a szép?* című kötetében is az *Anyám tyúkjáról* ezt írta: „... az emberre nagyon jellemző törvényszerűség bújkál benne: a szegény, akinek csak egyetlen birtoka van, azt nagyon, valóságos értéken túl becsüli meg.” Zolnay is és a vulgarizáló pedagógusok is azért tartják ezt a verset egy szociológiai igazság illusztrációjának, dokumentációs anyagának, mert elfelejtik, hogy itt nem az *anya tyúkjáról* van szó, hanem *anyám tyúkjáról*, mert nem értik, hogy a záró felkiáltás: „*anyám egyetlen jószág!*” — egészen mást jelent, mintha az „*anya egyetlen jószág*” megfogalmazás szerepelne. A birtokos személyrag, az *m* adja a költemény egyéni színezetét. Enélkül bármelyik anyáról szólhatott volna a vers, s akkor valóban dac, keserűség, a szegénység miatti lázadás sűrűsödött volna bele. De így alapvetően Petőfi édesanyjáról van szó, s a versben a tyúkon, kutyan kívül ott van az egyik leglényegesebb főszereplő: a költő maga, az édesanyját hűen szerető fiú. Az *Anyám tyúkjá* nyilvánvaló eszmeisége így csendül fel: a költő végtelenül szereti

a szegénységgel küzdő asszonyt, az édesanyját. Ezt az anya iránti nagy szeretetét most, édesanyja távollétékor, a tyúkanyóra pazarolja azért, mert a tyúkanyó édesanyjának az egyetlen és mindennél drágább jószága, s édesanyjáért nézi el a költő mósolygó megütközéssel tyúkanyónak, hogy kiskirályként viselkedik, s édesanyjáért parancsolja meg a költő játékos szigorral Morzsa kutyának, hogy tovább is tartsa tyúkanyóval a barátságot. Helyesen állapította meg Vajda László egyik tanulmányában, hogy az *Anyám tyúkja* című versben a szegények egymás iránti halk szeretetéről van szó, ez a költemény a szegény család tagjait egymáshoz fűző szeretet himnusza. A leglényegesebb ebben a versben a költő magatartása, édesanyja iránti érzelve, nagy-nagy szeretete.

A vulgarizálásnak a nevelői hatást tompító szerepéről szólván meg kell említenem Jókai Mór *Melyiket a kilenc közül?* című elbeszélésének hamis értelmezését is. A Tanítóképző Intézetek részére 1959-ben kiadott *Gyermek és ifjúsági irodalom* című jegyzet nem ajánlja ezt a remeket gyermekeinknek, mert káros eszmék megszólaltatását látja benne a szerző. Ennek az elbeszélésnek az elemzését itt el kell végeznem, hogy a tanítók bizonytalanzkodását eloszlassam.

Jókai *Melyiket a kilenc közül?* elbeszélése a szegények lelki gazdagságának meghatóan finom ábrázolása. János mester, a csizmadia egyetlen boldogító kincse a szeretet: ezt osztja, sugározza kilenc gyermekére, ezt kapja vissza hatványozottan 9 gyermekétől. Ez a szeretet mozdítja, sarkallja őt munkára, hogy legyen kilenc fekhely, kilenc öltözet ruha, kilenc falat kenyér.

Az elbeszélés egy este, karácsony este villantja fel a család életét. Az időpont a szegénység érzékeltetésének jó alkalmá: mindenki ajándékot ad és kap, a csizmadia csak egy karácsonyi énekkel tud gyermekeinek kedveskedni. Az öröm mégis nagy és magasba csap, mert együtt lehetnek, együtt énekelhetnek. Valami boldog derű fénylik az éneklő család tagjain akkor, amikor a magányos háziúr kilenc szobájában fent az emeleten unottan és kedv-vesztetten él. Nem a szegénység megnyugtató, lelkiismeretet altató dicséretéről van szó, alapvetően nem is arról, hogy szegényen is lehet boldognak lenni és gazdagon is lehet örömtelen életet élni. Még csak nem is arról, hogy a vallásos hit vigasztal és megtart. Magasabb rendű gondolat sugárzik a történetből: az egymáshoz tartozás, az egymáshoz ragaszkodás, az együtt- és egymásért élés szép gondolata.

Az elbeszélés drámai pontja az a mozzanat, amikor a háziúr lejön és kéri a csizmadiát, hogy egyik gyermekét adja neki: urat nevel belőle. A csizmadiának kilenc közül kell választania, s egyikre sem tud rámutatni. Ha nyolc gyereke maradna, ő lenne szegényebb. S amikor a kilenc gyermek közül kellene valamelyiknek jelentkeznie, hogy kilép ebből a családból, egyik sem nyújtja a kezét. Az a jelenet, amikor a kilenc gyermek sírva kapaszkodik az apjába, s a csizmadia szinte rájuk borulva átfogja őket, ez a jelenet sugározza azt a nemes eszmeiséget: egymásért élni, együtt élni szegényen is, karácsonykor, ajándék nélkül is! El nem hagyni egymást!

Ez a gondolat, eszme hatása alá keríti és nagy élménnyel ajándékozza meg a 8–10 éves gyermekeket.

Ez a kis elbeszélés kevés történésével izgalmasan érdekes. A mondatok is valami feszültséget keltenek: „inkább kilenc darab kenyér, mint egy orvosságos üveg, inkább kilenc ágy egymás mellett, mint egy koporsó közötté...” Az a leírás, amelyik a csizmadia egy szobáját villantja kilenc ággyal és az emeleti kilenc szobát a magányos úrral nyugtalanító érzelmi hűrt feszeget a gyermekolvasóban. Akkor pedig már izgul a gyermek, amikor a csizmadia végigbillentyűzik a kilenc gyermekén, hogy melyiket is adja. S akkor, amikor a család egymásba borul, az olvasó feloldódik, a gazdagító jóézés ömlik el rajta. Ilyen körülmények között ilyen eredményeket hordozni az em-

beriség csúcán állva lehet csak! Felnőttén újra olvasva, ezt az eszmét kapja az egykori gyermek.

A Horthy-korszak szemléleti öröksége ellen nyílt harcot, a dogmatikus maradványok ellen marxista elemző, meggyőző munkát kell folytatnunk, hogy nevelőink eszmei tisztasággal és meggyőződéssel válhassanak országunkban a hazafias nevelés első számú munkásaivá.

A nevelők, pedagógusok szerepe, fontossága központi jellegű a szocialista hazafiságra nevelésben. A mi korunk szintjén és igényén csak világnézeti műveltséggel, marxista eszmeiségű állásfoglalással és pedagógiai, pszichológiai tudatossággal tudnak a nevelés e fontos területén hatékony munkát végezni és eredményt felmutatni.

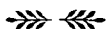
A szocialista hazafiság kialakításában jelentős szerepe van az ismereteknek, hiszen ezek nélkül a hazafiság nem emelkedhetne a tudatosság fokára, nem lenne rendező, irányító elve, világnézeti bázisa. De nem elégedhetünk meg az ismeretekkel csupán, az egyoldalú intellektualizmus nem biztosítja az állásfoglalás kialakítását. Érzelmekre, élményekre is szükség van a hazafiságra nevelésben. Pedagógusaink legtöbbször csak a morális érzelmekre gondolnak. Igaz, ezek alapvetően fontosak. Szükséges is, hogy a múlt nagy példái, a jelen építő, alkotó hősei, a szabadságukért fegyverrel harcolók az erkölcsi érzelmek forrását nyissák fel fiataljaink bensőjében. De az eddiginél nagyobb gondot kell fordítani arra is, hogy a hazafiságra nevelésben jobban használjuk fel az intellektuális és az esztétikai érzelmeket is. Az érzelmi szféra egészét hozzuk mozgásba, ha élményi erejű és hitelű nevelés a célunk! Az ismeretek hitelessége, az érzelmek valódisága tettekben ölt testet, a tevékenységi formák helyes kiválasztása és felhasználása nélkülözhetetlen tényezője a hazafias nevelésnek, az akarati tulajdonságok kialakításának. A gyermek egész személyiségére kell hatnunk nevelésünk során!

Feltétlenül szólnunk kell az életkori sajátosságok figyelembevételének fontosságáról is. A pedagógusoknak ismerniük kell tanítványaik életkori sajátosságait, értelmi szintjét, érzelmi, akarati jellegzetességeit, hogy eredményes munkát végezhesse. Csak egy példával illusztrálok ennek fontosságát, jelentőségét.

A 6–10 éves korú gyermekek fejlettségüknél fogva elsősorban közvetlen környezetük, saját hazájuk életét, jelenjét, múltját szeretik megismerni. Ha van hely, ahol a nemes, tiszta tartalmú hazaszeretetnek meg kell szólalnia, ez az általános iskola alsó tagozata. Itt kell meggyökereztetnünk gyermekeinkben a hazához való tartozás gondolatát! Legyenek büszkéik jelenükre, a mi szépülő országunkra, kezünk, agyunk formálta szocialista hazánkra! Dobbanjon meg lelkesedve a szívük Rákóczi, Kossuth, a Tanácsköztársaság, a felszabadulás hősei hallatára! Érezzék fájón népünk százados fájdalmát egy-egy népdal, egy-egy Ady-vers olvasásakor! Vajon nem azért ver-e később olyan könnyen gyökeret fiataljainkban a közöny, cinizmus, a felelőtlenség, mert 6–10 éves korban nem lobbantottuk fel bennük a hazaszeretet lángját? Ne féljünk attól, hogy így tanítván a nacionalizmus bélyegét süthetik a homlokunkra! Mert ezzel együtt a 6–10 éves korú gyermekeket ugyanilyen hőfokú szeretetre nevelhetjük a szovjet nép iránt is, amelyik felszabadított és oly sokszor segítő kezet nyújtott! Ugyanilyen lelkesedést tudunk fakasztani bennük azok iránt a népek iránt, amelyekkel egy táborban élünk és boldogulunk. A 6–10 évesek érdeklődését a távoli népek iránt az életkorhoz igazítottan az internacionalizmusra nevelésben tudjuk felhasználni!

Az iskola, a pedagógusközösség egymaga az egész társadalom segítsége nélkül nem lehet eredményes munkása a hazafiságra nevelésnek. Munkások, tsz-tagok, különböző funkciók betöltőinek példamutatása, komoly embersége, morális munkavégzése lendítő szelet adhat az alá a vitorla alá, amelyet a pedagógusok az iskolában kifeszítenek.

Nem a teljességre törekvés igényével szóltam: ezzel a néhány gondolattal szeretnék hozzájárulni egyik legnemesebb célunk megvalósításához: ifjúságunk szocialista hazafiságra neveléséhez.

Műhely

CSEHSZLOVÁKIA FELDOLGOZÁSA AZ 5. OSZTÁLYBAN

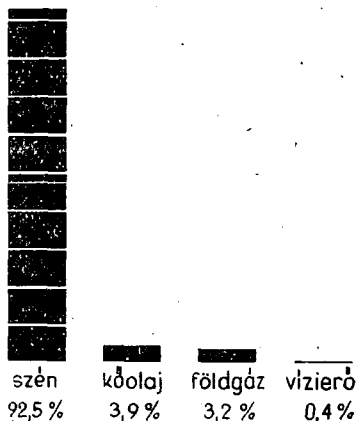
A Tanterv adja azt a földrajzi ismeretanyagot, amelyet az általános iskolában fel kell dolgozni. A tankönyvek a Tanterv alapján készülnek. Egyes esetekben azonban nem sikerül megvalósítani a Tanterv szellemét. A Tanterv előírja, hogy meg kell ismertetni a tanulókkal Csehszlovákia természeti és gazdasági földrajzát. A továbbiak során részletezi a feldolgozandó anyagot. Amikor Csehszlovákiáról és a többi szocialista országról tanítunk, jellemezni kell a felszínüket és a legnagyobb tájait. Persze mindenkor nem a legnagyobb tájak a legjelentősebbek. Előfordulhat és elő is fordul, hogy egy-egy kisebb táj akár természeti földrajzi szempontból, de méginkább gazdasági földrajzi szempontból jelentősebb a nagyobb tájknál.

Csehszlovákia esetében a legjelentősebb feketeszen medencét, az Ostravai-medencét nem említi meg a tankönyv. A szénvidékről ugyan szó van, a nevét azonban valamiért nem merik megmondani. A felesleges névhalmozatnak nem vagyunk hívei, azonban az ország gazdasági élete szempontjából jelentős neveket elhagyni nem lehet. Az Ostravai-medence nevének az elhagyása annál is indokolatlanabb, mivel a Tanterv kiemeli, hogy az egyes szocialista országok legfontosabb energiaforrásait ismertetni kell, hangsúlyozottan kiemelni Csehszlovákiában a szénét. (2:341)

A Tanterv szelleme szerint akkor járunk el helyesen, ha Csehszlovákia szénben két leggazdagabb medencéjét az Ostravai- és a Mosti-medencét megtanítjuk, ahol Csehszlovákia feketeszen-termelésének a 72%-át, az ostravai-, barnaszén-termelésének a 72%-át a Mosti-medence adja. Csehszlovákia energiagazdálkodása elsősorban a szilárd fűtőanyagra, főleg a szénre épül. (1. ábra) Ezt kell kiemelni. Persze helyes, ha a tankönyv megemlíti, vagy rajzot is közöl a vízierőművekről, (1:120) azonban a tanulóknak azt kell tudniuk, hogy Csehszlovákia energiagazdálkodásában a vízierőnek nincs nagy jelentősége, de a földgáznak és a kőolajnak sem. Hajlamosak vagyunk az energiaforrások tanítása során egyik másikat jelentőségüknek sokkal előnyösebbnek feltüntetni a valóságnál. Csehszlovákia összefoglalásánál kell ki-

emelni a szén jelentőségét és a grafikon bemutatására is ott kínálkozik lehetőség. Az előbbieket fokozottabban vonatkoznak Lengyelországra és a Német Demokratikus Köztár-

CSEHSZLOVÁKIA ENERGIAGAZDÁLKODÁSA

saságra. Az előbbinél a szén, illetve a szilárd fűtőanyagok felhasználása 95,7% (1959), míg az utóbbinál 99% (1959) Romániában azonban egészen más a helyzet. (3:98)

Ebben az országban az energiagazdálkodás a földgázra és a kőolajra épül, ezeket követi a szén. A vízierő itt is elhanyagolandó. Hazánkban is egyre inkább a szénhidrogének fokozottabb felhasználása a cél.

Ezeket kell megmutatni a tanulókkal. Így hozhatjuk életközelsébe a földrajzi anyag feldolgozását.

A továbbiakban néhány olyan gondolatot vetünk fel amelyek hozzájárulhatnak. Csehszlovákia földrajzi anyagának a feldolgozásához.